

STEFAN ZWEIG

Malenovell

Tunnete virvarr

Saksa keelest tõlkinud
Nigol Andresen ja Tiiu Relve

„Loomingu Raamatukogu kuldsari“
SA Kultuurileht

Tõlgitud väljaandest:

Stefan Zweig
Meisternovellen
S. Fischer Verlag
Maini-äärne Frankfurt, 1970 [1942]

Täiendatud trükk väljaandest:

Stefan Zweig, „Malenovell“
Saksa keelest tõlkinud Nigol Andresen
Loomingu Raamatukogu, 1957, nr 8
Tallinn, Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus

Toimetanud Lauri Eesmaa ja Katrin Kern
Korrektuuri lugenud Katrin Kern
Kujundanud Maris Kaskmann

© „Malenovelli“ tõlge. Nigol Andreseni pärijad ja Loomingu Raamatukogu, 2025
© „Tunnete virvarri“ tõlge. Tiiu Relve ja Loomingu Raamatukogu, 2025
© Kaanefoto. Scanpix. akg-images, 1928

Trükkinud Pakett

ISSN 2674-4678 (trükis)
ISSN 2674-4686 (epub)
ISBN 978-9916-755-52-5 (trükis)
ISBN 978-9916-755-53-2 (epub)

MALENOVELL

Keskööl New Yorgist Buenos Airesesse teele asuv suur reisiaurik oli nagu tavaliselt viimasel tunnil täis askeldust ja liikumist. Maalejääjaid tungles siia ja sinna sõpru ära saates, telegraafiboid, mütsid viltu peas, lippasid nimesid hüüdes läbi salongide, kanti kohvreid ja lilli, lapsed jooksid uudishimulikult treppidest üles ja alla, orkester tekil mängis vahetpidamata. Vestlesin ühe tuttavaga jalutustekil, seistes sellest rähklemisest pisut eemal, kui meie kõrval sähvatas kaks või kolm korda terav välkvalgus – nähtavasti usutlesid ja fotografeerisid reporterid kedagi tähtsat isikut kähku enne ärasõitu. Mu sõber vaatas sinnapoole ja naeratas: „Teil on ju haruldane lind pardal, Czentovic.“ Ja et ma selle teate peale ilmselt arusaamatu näo tegin, lisas ta sele-tavalt juurde: „Mirko Czentovic, male maailmameister. Ta on kogu Ameerika idast läände turniiridega läbi traalinud ja sõidab nüüd uute võitude järele Argentiinasse.“

Tõepoolest meenus mulle nüüd see noor maailmameister ja isegi mõned üksikasjad ühenduses ta raketina kiire tõusuga; mu sõber, minust tähelepanelikum ajalehelugeja, suutis seda tõusu rea anekdootidega täiendada. Czentovic oli umbes aasta eest tõusnud korraga malekunsti tunnustatuimate vanameistrite, nagu Aljohhini, Capablanca, Tartakoweri, Laskeri, Bogoljubovi kõrvale. Sellest ajast, kui New Yorgi maleturniirile 1922. aastal ilmus seitsmeaastane ime-laps Rzeszewski, ei olnud kunagi keegi täiesti tundmatu nii üldist tähelepanu äratades malemeistrite kuulsusrikkasse gildi sisse tunginud. Sest Czentovici vaimsed omadused ei paistnud talle sugugi nii silmipimestavat tõusu ennustavat. Varsti oli ilmsiks saanud saladus, et see malemeister eraelus ei suuda mingis keeles ühtki lauset viga-deta kirjutada, ja üks ta sapine kolleeg ironiseeris tighedalt, et „ta harimatus on kõigil aladel võrdselt universaalne“. Ta isa oli olnud puupaljas Doonau lodjamees, jugoslaavlane, kelle pisikese lodja kord öösel viljaaurik oli põhja ajanud. Kaheteistkümnendaastase poisi võttis isa surma järel selle kolkaküla vaimulik kaastundest enda juurde, ja hea südamega paater püüdis siiralt koduse järeleaitamisega tasa teha, mida kinnise peaga ja suuga ning laia laubaga laps külakoolis ei olnud õppida suutnud.

Kuid kõik preestri jõupingutused olid asjatud. Mirko vahtis talle juba sada korda seletatud kirjamärke ikka juhmilt; isegi kõige lihtlabasemaid õppeaineid ei suutnud ta raskelt töötav aju sugugi kinni hoida. Tuli tal arvutada, siis pidi ta veel neljateistkümneaastasena sõrmed appi võtma, ja raamatu või ajalehe lugemine oli juba pooleldi täiskasvanud poisile ikka eriliselt raske. Seejuures ei olnud Mirko sugugi pahatahtlik ega jonnakas. Ta tegi sõnakuulelikult kõik, mida kästi, tõi vett, lõhkus puid, oli põllutööl abiks, koristas kööki ja tegi kõik antud tööd hoolikalt, olgugi pahandavalt pikkamisi. Mis aga heasüdamlikku vaimulikku ülimalt tüütas, oli poisi täielik passiivsus. Käsuta ei teinud ta midagi, ei esitanud kunagi mingit küsimust, ei mänginud teiste poistega ega otsinud endale mingit tegevust, kui just polnud selget käsku; oli Mirko kodused tööd õiendanud, istus ta toas paigal, silmis tühi pilk nagu lammastel karjamaal, vähimagi huvita selle vastu, mis ümber toimus. Kui preester õhtuti pikka talupojapiipu popsutades sandarmivahtmeistriga oma tavalist kolme malepartiidi mängis, istus valvakate salkudega poiss tummalt juures ja vahtis raskete laugude alt unise ja ükskõikse pilguga ruudulisele lauale.

Ühel talveõhtul, kui partnerid olid oma igapäevasesse partiisse süvenenud, kõlas külateelt reehobuse aisakell ning lähenes üha kiirenedes. Lumise mütsiga talupoeg astus rutuga sisse, ütles, et ta vana ema on suremas, ja palus, et preester ruttaks talle veel õigel ajal viimast võidmist andma. Viivitamata läks preester temaga kaasa. Sandarmivahtmeistril oli õlleklaas veel pooleli, ta süütas lahkumiseks uuesti piibu ja valmistus just raskeid säärsaapaid jalga tõmbama, kui talle silma torkas, et Mirko pilk püsis liikumatult malelaual.

„Noh, tahad ehk sina selle lõpuni mängida?“ naljatas vahtmeister, täiesti veendunud, et unine poiss ei oska ühtki malendit laual õigesti liigutada. Poiss vaatas talle aralt otsa, noogutas siis pead ja istus preestri kohale. Neljateistkümne käiguga oli sandarmivahtmeister võidetud, ja ta pidi pealegi tunnistama, et ta kaotust ei olnud põhjustanud mingi juhus ega hooletu käik. Teine partii lõppes samasugusel viisil.

„Piileami eesel!“ hüüdis preester tagasijõudmisel hämmastunult, ning ta seletas Piibli tundmises mitte just tugevale sandarmivahtmeistrile, et juba kahe tuhande aasta eest oli selletaoline ime sündinud, et mõistmatu loom äkitselt tarkuse keele leidis. Hilisest ajast hoolimata

ei saanud preester teisiti kui oma poolkirjaoskamatu famulus võistlusele kutsuda. Mirko võitis temagi väga kergesti. Poiss mängis visalt, pikkamisi, kõhklemata, ainsatki korda oma laia laubaga pead malelaua kohalt tõstmata. Kuid ta mängis vastupandamatu kindlusega; ei sandarmivahtmeister ega preester suutnud järgmistelgi päevadel tema vastu ühtki partiid võita. Preester, kes paremini kui keegi muu tundis oma kasvandiku üldist arenematust, oli nüüd väga uudishimulik, kui vastupidav on see ühekülgne veider andekus tõsisemal katsel. Kui ta oli lasknud külajuuksuril Mirko sassis õlgblonde juukseid lõigata ja teda seega veidi esinduslikumaks teha, viis ta poisi reega väikesesse naaberlinna; ta teadis seal keskväljaku ääres kohvikus väljapaistvate maletajate nurga olevat, kelle vääriliseks ta oma kogemuste järgi ei olnud saanud. Igapäevaste kohvikusistujate juures äratas suurt imetust, kui preester tõukas kohvikusse väljapoole pööratud lambanahast kasuka ja pikkade säärsaabastega õlgblondi ja punapõselise poisi, ning poiss jäi aralt mahalöödud silmadega nurka seisma, kuni teda kutsuti ühe malelaua juurde. Esimese partii Mirko kaotas, sest niinimetatud Sitsiilia avangut ei olnud ta tubli preestri juures kunagi näinud. Teises partiis jõudis ta parima mängijaga viiki. Kolmandast ja neljandast partiist alates võitis ta üksteise järel kõiki.

Äärmiselt harva on väikeses Jugoslaavia provintsilinnas erutavaid sündmusi; nii kujunes selle talupojatšempioni esimene esinemine koosolevaile auväärseile isikuile silmapilkselt sensatsiooniks. Otsustati üksmeelselt, et imepoiss peab tingimata järgmiseks päevaks linna jääma, et ka teised maleklubi liikmed tuleb kokku kutsuda ja kõigepealt malefanaatikuga, vana krahvi Zimcziciga tema lossis mängu kohta kokku leppida. Preester, kes vaatas oma hoolealust hoopis uue uhkusega, kuid oma kohuslikku pühapäevast kirikuteenistust ei tahtnud pidamata jätta, nõustus Mirko edasiseks katseks linna jätma. Noor Czentovic majutati malenurga kulul võõrastemajja, ja õhtul sai ta esmakordselt veeklosetti näha. Järgmisel õhtupoolikul oli malemänguruum tungil täis. Mirko istus neli tundi liikumatult malelaua taga ja võitis sõna lausumata ja silmi tõstmata ühe maletaja teise järel; lõpuks tehti talle ettepanek simultaani mängida. Võttis aega, kuni harimatule poisile suudeti selgeks teha, et simultaanpartiis tuleb tal üksi mitme maletaja vastu korraga mängida. Kui Mirko oli sellest viimaks aru saanud, hakkas ta oma raskete kriuksuvate saabastega

pikkamisi ühe laua juurest teise juurde käima ja võitis lõpuks seitse partiid kaheksast.

Nüüd algasid suured nõupidamised. Rangelt võttes ei olnud uus tšempion küll sellest linnast pärit, kuid kolkapatriotism oli siiski lõkkele löönud. Väikelinn, mille olemasolust maakaardil seni vaevalt keegi teadiski, võis ehk esmakordselt omandada maailmakuulsuse kodulinna au. Üks Kolleri-nimeline agent, kes muidu hankis ainult garnisonikabareele lauluneiusid, oli valmis noormeest Viini saatma. Seal õpiks ta ühelt tema tuttavalt, suurepäraselt väikeselt meistritl malekunsti põhjalikult tundma, kui kulud aasta kestel kaetakse. Krahv Zimczic, kes kuuekümnepäevase igapäevase maletamise kestel ei olnud kunagi nii tähelepandavat vastast leidnud, andis kohe vastava summa. Sellest päevast algas lodjamehe poja hämmastav tõus.

Poole aasta pärast valitses Mirko kõiki maletehnika saladusi, küll aga ühe haruldase erinevusega, mis hiljem spetsialistide ringides suurt tähelepanu äratas ja mille üle naerdi. Czentovic ei suutnud kunagi ainsatki malepartiid peast – nagu maletajad ütlevad: *en aveugle* – mängida. Tal puudus täielikult võime malelaua asetamiseks fantaasia piiramatusse ruumi. Tal pidi alati must-valge kuuekümnepäev nelja ruuduga laud ja kolmkümmend kaks malendit käegakatsutavalt ees olema; ka maailmakuulsuse ajal oli tal alati kokkupandav malelaud kaasas, et meisterpartii rekonstrueerimisel või omaette probleemi lahendamisel oleks seis optiliselt silmade ees. See iseendast vähetähtis defekt reetis kujutlusvõime puudulikkust, ja selle üle vaieldi maletajate kitsas ringis sama elavusega, nagu tekiks vaidlusi muusikute hulgas, kui väljapaistev virtuoos või dirigent osutuks võimetuks partituurita mängima või dirigeerima. Kuid see silmatorkav iseärasus ei takistanud sugugi Mirko peadpööravat tõusu. Seitsmeteistkümnepäevaseks oli ta juba kümmekond maleauhinda võitnud, kaheksateistkümnepäevaseks Ungari meistritiitli omandanud ja lõpuks kaheksateistkümnepäevaseks maailmameistri tiitli vallutanud. Kõige julgemad tšempionid, kes igaüks üksikult oma intellektuaalselt andekuselt, fantaasialt ja julguselt teda võrratult ületasid, kaotasid tema visa ja külma loogika ees samuti kui Napoleon raskepärase Kutuzovi ees, nagu Hannibal kaotas Fabius Cunctatorile, kes Liviuse teatel olevat lapsepõlves osutanud samalaadse flegma ja nõrgamõistuslikkuse jooni. Malemeistrite hiilgava kohordi ridades leidub kõige mitmekesisemaid kõrge intellektuaalse